

RESSENYA A ROSA Mª GREGORI ROIG, *LA IMPRESSORA JERÒNIMA GALÉS I ELS MEY (VALÈNCIA, SEGLE XVI)*, VALÈNCIA, GENERALITAT VALENCIANA-BIBLIOTECA VALENCIANA, 2012, 611 pp. ISBN:978-84-482-5722-4

REVIEW TO ROSA Mª GREGORI ROIG, *LA IMPRESSORA JERÒNIMA GALÉS I ELS MEY (VALÈNCIA, SEGLE XVI)*, VALÈNCIA, GENERALITAT VALENCIANA-BIBLIOTECA VALENCIANA, 2012, 611 pp. ISBN:978-84-482-5722-4.

ESTEFANIA FERRER DEL RÍO
esfedel@alumni.uv.es
Universitat de València

«Es pot estudiar una part de la història cultural d'una societat mitjançant la participació d'una dona impressora» (p. 228). Aquesta reflexió de l'autora, Rosa Mª Gregori, doctora en Història per la Universitat de València i, actualment, arxivera a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, és la idònia per començar a fer-se una idea de la rellevància que va tenir Jerònima Galés, una dona dues vegades vídua, en un món artesanal reservat als homes com el de la impremta durant la València del s. XVI.

La figura de Jerònima és ben desconeguda, com la major part de les dones dedicades a aquest ofici, situació de què fa constància l'autora en el primer bloc del seu estudi (*Singularitat i excepció: les altres impressores*, pp. 17-43), on es planteja els inconvenients que estudiar una dona tan singular comporta, entre d'altres, la manca d'informació. Així i tot, el seu objectiu no és pas proporcionar una història del llibre imprès o reivindicar el paper de la dona en un món en què se la considerava intrusa, sinó

estudiar el paper que exerciren les impressores i impressors en el seu ofici, i com aquestes van anar fent-se un lloc en l'art de la impressió.

És en el segon bloc (*El començament: la història de què es parla*, pp. 44-130) on l'autora ens descriu la València en què es va desenvolupar el taller de Joan Mey, un flamenc arribat a la ciutat del Túria en un moment d'auge editorial. Després del seu matrimoni amb Jerònima, aquesta es converteix en una peça més del trencaclosques, aprèn l'ofici a través del marit (com la resta de dones casades amb oficials o filles de membres del gremi) i el desenvolupa amb perfecció, però amb l'inconvenient de ser-hi coneguda a través del seu cònjuge.

Tanmateix, l'evolució del taller fou una constant, sobretot arran de l'establiment del taller a València –reclamat pel Consell¹ l'any 1545 a causa de la demanda de llibres per part d'institucions com l'Església i altres organismes públics²– des de Múrcia, on, durant un breu període, Joan Mey va romandre –per una baixada del nivell productiu durant la primera etapa de la seua impremta a València– sense el mateix èxit que colliria anys més tard amb obres³ que ens han permès saber quins eren els patrons culturals imperants en aquest moment en què els homes de lletres de les universitats i professionals del dret feren florir la producció tipogràfica dels Mey cap a la cultura humanista, destacant-hi, entre d'altres autors, Joan Baptista Anyés, Pere Antoni Beuter o el mateix Francesc de Borja. La fama del taller Mey començava a no tindre competidor equiparable.

Paral·lelament, Jerònima anava desenrotllant la seua faceta impressora a través de les tasques secundàries del seu espòs qui, l'any 1550⁴, després del seu avienament, la nomenava hereva universal al seu testament, cosa que li permetria adquirir la capacitat jurídica de convertir-se en la cap de família de cara a la funció pública, però, a més, l'administradora dels seus béns, i, en conseqüència, la que regiria la impremta. No era la muller que s'encarregaria del taller fins la suficiència capacitiva del seu primogènit, ben bé al contrari, havent demostrat la seua vàlua durant el seu matrimoni amb Joan, coneixedor de la seua competència per dur endavant el negoci i la llar, desenvoluparia la seua identitat deixant-hi de banda el distintiu *dona de*.

1 Amb una ajuda de costa (p. 74).

2 La relació contractual amb el Consell municipal comença arran de l'encàrrec d'obres dedicades a l'enaltiment del Regne de València a través de la seua història i del Corpus legal foral, encomanaments, al seu torn, que ajudaren a mantenir-hi el taller (p. 70). Encara que més endinsat el s. XVI, es pot apreciar la presència, no solament de les gran institucions municipals, sinó també de l'autor com a contractant de la impressió de les seues obres (p. 155).

3 Obres que, en canvi, més endavant es veuran superades per l'augment de la tirada d'edicions patrocinades per l'Església amb la finalitat de propagar una renovació espiritual (p. 150), com ara: *Exercitatorio de la vida espiritual* de F. García Cisneros o *Historia de la sagrada pasión de nuestro redemptor Iesu Christo según el Evangelio de sanct Ioan* de Diego Ramírez Pagán, entre d'altres.

4 El mateix en què apareix per primera vegada com a *stampadora* en el registre d'un pagament fet per l'administració de l'Hospital General de València al seu favor (pp. 79-80).

un mode de deixar fixada la seua pròpia memòria en l'exercici del seu ofici. Quatre anys més tard, el 1566, Jerònima canvia el seu testament en favor del seu fill major Felip Mey, excloent-hi Pedro de Huete de la regència del taller en cas de perir-hi ella, fet que, segons l'autora, corroboraria la hipòtesi abans comentada: Pedro de Huete treia profit de la seua nova situació econòmica augmentant el seu patrimoni, però el taller seguia pertanyent a Jerònima i, per tant, en féu ús i repartiment dels seus béns amb llibertat.

Per altra banda, el control de la Santa Inquisició sobre la circulació dels llibres impresos, que tenien una funció d'adoctrinament cultural, va afectar-hi col·lateralment a la impremta Mey, ja que algunes de les obres que van imprimir i que, posteriorment, foren distribuïdes pels llibreters van estar-hi en el seu punt de mira. Nogensmenys, la seua encomanda de literatura devocional s'incrementava, però mantenien la impressió d'obres de diferent caire⁷. Aquest context afavorí que la impremta no només fóra la font de què es nodrien les institucions religioses i estatals, sinó també era un mitjà des d'on fomentar la difusió de l'ideari religiós. Era un valor sobre segur en què invertir i més amb el renom que hi tenien els Mey.⁸

Ja en l'any 1576, tres anys abans de la seua mort, Pedro de Huete estipula en el seu testament que la seua muller, Jerònima, siga, de nou, l'hereva universal dels seus béns. Per la seua part, Jerònima va seguir el mateix patró a principis del 1581 (com ens ve explicat a partir del quart bloc *Segona regència: de mare a fill (1581-1587)*, pp. 197-220) llegant la regència de la impremta⁹ no al seu fill major, Felip Mey, qui regia la seua impremta a Tarragona, sinó, sorprenentment, al seu fill menut, Pere Patrici Mey,¹⁰ no sense deixar estipulats els matrimonis de les seues filles amb membres del mateix cercle gremial i cobertes les necessitats dels seus dos néts. Serà a partir d'aleshores quan la titularitat de la recepció de les ajudes econòmiques del Consell vagen a nom d'ambdós.

7 Per exemple, publicaren nombroses comèdies de Palmireno com *Epítome prosodiae Laurentii Palmyreni, cui additum est syllabarum Enchiridion* (p. 174) o *Phrases Ciceronis obscuriores in hispanicam linguam* (p. 177), entre d'altres obres, segon l'autora a causa que «en la València dels Mey, no sols hi ha espai per a les preocupacions per la vida espiritual o per les ciències humanes: les festes i els espectacles emanaven pertot arreu i eren del gust del poble, amb representacions teatrals o jocs florals que són publicats després, a l'espera d'arribar a un públic més ampli; així s'esdevé amb les comèdies de Palmireno publicades, [...]» (p. 168)

8 Com ho demostra el fet que els anys següents el ritme d'impressió no va minvar. Inclús alguns dels exemplars que produïen eren tan consumits que havien de reposar-los o reeditar-los amb certa freqüència.

9 El mateix mode de procedir en les seues voluntats i d'establir jurídicament la nova situació del taller que en el seu moment va fer Joan amb la seua muller i aquesta amb el seu segon espòs, Pedro. Fet que demostraria, en teoria de l'autora, que fou Jerònima l'autèntic eix de l'estirp dels Mey (p. 204).

10 Personatge quasi desconegut fins aquest moment, puix, quan mor Joan Mey, en els documents oficials no apareix el seu nom, cosa que, segons Gregori, donaria a entendre que Jerònima Galés estava embarassada del nadó quan va quedar vídua (p. 55).

El fet que els gremis dificultaren l'accés a l'aprenentatge de l'ofici a les dones produeix que aquestes es dedicaren a activitats que no ens han deixat cap registre oficial. Afortunadament, l'autora ens demostra que gràcies als albarans que Jerònima signava a l'Hospital General –institució que trobava en la impremta Mey un mitjà de propaganda per captar almoines per a la seua organització– en nom del seu marit, ens ha pervingut més informació sobre la seua activitat professional.

Tot i que rebien subvencions del Consell, no n'eren suficients, així que Joan Mey va traslladar el taller a la ciutat universitària d'Alcalà d'Henares, però mantenint el taller de València –al capdavant del qual l'autora sosté que hi era Jerònima, perquè no hi ha constància que cap familiar marxara amb ell, però sí albarans de l'Hospital General signats exclusivament per ella durant aquell període–, ja que no els era sostenible rebutjar a l'ajut de la pecúnia Comuna en cas d'haver traslladat la impremta al complet. El Consell, per la seua banda, els va atorgar ajudes de gran suma amb la fi que el taller Mey es seguira mantenint a València –tenint en compte la gran fama que durant anys havien assolit gràcies a magnífiques impressions–, arribant-hi a aconseguir, finalment, l'establiment definitiu i exclusiu de Joan Mey i la seua impremta a València sota unes condicions més estrictes i una ajuda extra de dues pagues.

Quan Joan Mey mor a principis de 1556 -data no segura, però probable com deixa entendre el testament-, Jerònima queda oficialment al capdavant del taller, però ja des del 1553, tal i com demostra l'autora, hi ha documents on consta la participació i el treball de la impressora Galés en el taller familiar⁵, fet que ens donaria a entendre que hi seguiria fent-se càrrec inclús després de les segones noces, el 1559, amb Pedro de Huete⁶ (tal com s'estudia en el tercer bloc *Primera regència: la història en què existeix*, pp. 131-196), qui estaria treballant a les seues ordres del mateix mode que ella s'ocupava de les tasques secundàries del seu primer marit. En aquest sentit, Gregori proposa la idea que aquesta nova unió –no motivada per motius econòmics– proporcionaria un benefici per ambdós, en el cas de Pedro un augment del seu poder adquisitiu i en el cas de Jerònima la seguretat d'un manteniment a ple rendiment de la impremta.

La presència de Jerònima en les edicions que s'imprimien en el seu taller no només es quedava en una referència al colofó, sinó també, per exemple, gràcies a l'aportació i reproducció dels documents al·lusius a la impressora, podem comprovar que escrigué una reveladora poesia en l'epíleg d'una de les obres de Paulo Iovio publicada el 1562, en què reivindica la seua vàlua dins del món impressor,

5 L'autora defensa la teoria que ja abans d'enviduar, Jerònima feia ús del seu nom i el seu cognom seguit del del seu marit, convertint-se en un exemple de dona, única a València, demostrant-hi que no hagué de demanar préstecs ni vendre cap bé per mantenir el taller familiar després de la mort de Joan (p. 119). Per altra banda, fou un taller que continuà imprimint sense pausa amb obres tan magnífiques i úniques com els *Furs* –editats per primera vegada el 1545 i reeditats el 1552 i, posteriorment, el 1564– o les *Cròniques d'En Jaume I* de Ramon Muntaner.

6 Com ho demostren els registres del Consell que en 1558 li concedeixen més ajudes econòmiques a Jerònima referint-se a ella com a una més dels *stampadors* (p. 130).

Nova regència, nova etapa que tancaria la començada amb la mort de Joan Mey i acabada amb la mort de Jerònima Galés, i en què la producció impressora és pràcticament escassa¹¹. Jerònima pereix l'octubre del 1587, deixant pas a la continuació de la història dels Mey en mans del seu fill, Pere Patrici.

Conclòs l'estudi realitzat per la doctora Gregori, reflexiona en l'*Epíleg* (pp. 221-229) sobre la vida de Jerònima, qui haguera passat desapercibuda si la seua investigació haguera quedat centrada en la història del llibre tradicional, ja que darrere de la impressió de cada obra hi ha una sèrie de persones igual d'importants que l'oficial per fer-la factible. La finalitat del seu estudi queda ben redefinida en les seues paraules: «[...] jo he perseguit en aquesta investigació esbrinar quin renaixement havia tingut una vídua al s. XVI valencià» (p. 221), un renaixement molt diferent a què s'esperaria —o bé, li seria ben vist— en aquesta època (veieu Joan Lluís Vives i Erasme), un contrast, per tant, entre l'abast dels instruments de l'erudició acadèmica i la dificultat del desenvolupament de la seua identitat dins de l'entorn cultural.

El cas de Jerònima no era el de l'esposa/vídua que es féu càrrec del taller fins que el fill comptara amb suficient capacitat per regir-lo, més bé era el d'una muller sense la qual el taller s'haguera afeblit, puix no només n'era propietària i havia de fer ús dels seus coneixements per mantenir el negoci i la família, sinó que, a més, es va distingir com a impressora.

Per a finalitzar, Rosa Mª Gregori acompanya el seu estudi amb un corpus documental molt ampli, que enriqueix el nostre coneixement sobre la dona i el taller, en termes generals, i sobre Jerònima i el taller Mey en particular, a més d'ésser de gran ajuda per a l'investigador que es compona d'una útil cronologia en què repassa els esdeveniments més rellevants de la vida i l'entorn de la impressora (pp. 233-236), una reflexió adient sobre les fonts documentals¹² (pp. 237-246), una explicació de les normes que ha utilitzat per a transcriure i reproduir els documents (pp. 247-248) i la col·lecció documental pròpiament dita (pp. 249-535) en la qual, partint de la menció sobre la història del taller Mey que J. E. Serrano Morales fa en la seua obra *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico hasta el año 1868*, la doctora Gregori ens ha facilitat, a la fi de la seua minuciosa investigació, la reproducció

11 Es denota, en la seua impressió, el zel per la pràctica religiosa de l'època, no pas per les obres clàssiques llatines que pateixen una manca de finançament. Ben al contrari, amb la vinguda de Felip II, veurien incrementada la seua producció amb l'encàrrec, per part dels Jurats de València, de cartells amb versos en el seu honor, entre d'altres (p. 216).

12 L'autora explica que l'objecte de la recerca en els arxius «ha sigut la reconstrucció de la vida (com a regent d'un taller tipogràfic) de Jerònima Galés i la seua relació amb les institucions coetànies» (pp. 237-238), una reconstrucció que la doctora Gregori es planteja no des de la mort de Joan Mey i fins la defunció de Jerònima, sinó, més bé, des de la primera impressió d'una obra per Joan Mey, el 1543 (*Apologia* de Joan B. Anyes), puix és arran d'aquest moment en què es pot començar a percebre la presència de Jerònima. Per altra banda, el vistiplau d'algunes institucions com el Consell Municipal cap al taller Mey ha proporcionat a l'autora, a mode de registres en l'Arxius Municipal de València, en el de la Diputació de València, el del Regne de València i en el del Col·legi del Corpus Christi de València, poder realitzar una aproximació a aquesta reconstrucció.

Ressenya a Rosa Mª Gregori Roig, *La impressora Jerònima Galés i els Mey (València, segle XVI)*, València, Generalitat Valenciana-Biblioteca Valenciana, 2012

d'un conjunt de documents (més de 270 en total) que testimonien el funcionament del taller Mey –abans, durant i després de la regència de Galés– i la participació en l'ofici de Jerònima, des del 1537, en què el Consell municipal atorga la prerrogativa d'impressió durant deu anys a l'obra de Pere Antonio Beuter, *Crònica de les antiguitats i conquesta de la ciutat de València* (p. 249), fins el 1613 en què es registra la concessió d'un càrrec a Anna Marcella Llagostera pel treball del seu marit, Felip Mey –ja mort–, en l'Estudi General (p. 535). A més a més, el llibre compta amb un impagable índex onomàstic i bibliogràfic d'allò més útil (pp. 539-546), així com la bibliografia que ha consultat a l'efecte (pp. 547-611).